

SİGORTA HUKUKUNDA FAZLADAN YAPILAN ÖDEMELERİN İADESİNDE ZAMANAŞIMI

Lapse of Time in Insurance Law for Extra-Payments' Payback

Prof. Dr. Sabih ARKAN*

ÖZET

Bu çalışmada, TTK'nın 1268. maddesinde öngörülen sigorta sözleşmelerine ilişkin yapılan fazla ödemelerin tabi oldukları zamanaşımı süresi TTK Tasarısı, Alman ve İsviçre Hukuklarındaki düzenlemeler ile karşılaştırılarak incelenecektir. Çalışmamızda ilk önce sigorta hukukunda öngörölmüş olan kısa zamanaşımı süresinin hangi amaca hizmet ettiği açıklanacaktır. Daha sonra, zamanaşımı süreleri bakımından BK'da öngörölen sürelerin sigorta sözleşmeleri bakımından uygulanabilir olup olmadığı ve bu sürelerin ne zamandan itibaren başlayacağı konusu incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Sigorta hukuku, sigorta sözleşmesi, sigorta sözleşmelerinde zamanaşımı

ABSTRACT

In this study, the lapse of time in insurance contracts related to extra payments made, according to Turkish Commercial Code Art 1268, will be examined in comparison with similar provisions of the Draft for the Turkish Commercial Code, as well as German and Switzerland laws. First, the *purpose* of the short lapse of time set in order in insurance law will be explained. Then, the *applicability* of the provisions in the Turkish Obligations Code to insurance contracts and the *beginning* of the lapse of time will be discussed.

(*) A.Ü. Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Keywords: *Insurance law, insurance contracts, lapse of time in insurance contracts*

1. TTK'nın 1268. maddesi uyarınca, sebepsiz yere ödenmiş bulunan primin veya sigorta bedelinin geri alınması alacakları dahil, sigorta sözleşmesinden doğan bütün talepler iki yılda zamanaşımına uğrar. İki yıllık kısa zamanaşımı süresi sigortacılık işletmesinin özel gereksinimleri - sigortacılık alanında maddi olayların karartılması, saptırılması tehlikesinin büyük olması; sigortacının yükümlülüklerini saptayarak ayrılması gereken karşılıkları doğru şekilde belirlemesi gereği- dikkate alınarak kabul edilmiştir¹.

Ancak günümüz koşulları karşısında, bu nedenlerin zamanaşımı süresinin iki yıla indirilmesini haklı kılıp kılmadığı tartışmaya açık hale gelmiştir².

2. Sigorta sözleşmesinin geçersiz olduğu ya da sözleşmeden cayıldığı hallerde sigorta ettiren tarafından ödenmiş bulunan sigorta primlerinin iadesi talebinin tâbi olacağı zamanaşımı süresi nedir? Açıktır ki, bu hallerde sigorta sözleşmesinden doğan bir prim ödeme borcu sözkonusu değildir. Bu nedenle zamanaşımının sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre tayini gerekir denilebilir³. İsviçre hukukunda da VVG'nin sigorta sözleşmesinden doğan taleplerin iki yılda zamanaşımına uğrayacağını belirten 46. maddesi açısından aynı anlayış geçerlidir⁴.

Alman hukukunda ise, sigorta sözleşmesinden doğan taleplerin gene iki yıllık zamanaşımı süresine tâbi olduğunu bildiren VVG'nin 12. paragrafı karşısında, hükmün özünde, hukukî durumun en hızlı şekilde açıklığa kavuşturulmasını sağlamak amacı bulunduğundan söz edilerek, bu hükmün zenginleşme yasağı hallerinde de uygulanabileceği savunulmuştur⁵. Ancak bugün için egemen görüş ve yargı kararları, VVG'nin 12. maddesindeki kısa zamanaşımının, sözleşmeden doğan talepler hakkında özel bir düzenleme olduğunu ve zenginleşme hallerine teşmil edilemeyeceğini kabul

(¹) *Honsell/Vogt/Schyder*: Komm. zum Schweizerischen Privatrecht, VVG, Basel-Genf-München, 2001 - *Graber*: Art. 46, N. 1; *Atabek*: Sigorta Hukukunda Zamanaşımının Başlangıcı, II. Ticaret ve Banka Hukuku Haftası, Ankara 1963, s. 625; *Koenig*: Schweizerisches Privatversicherungsrecht, 2. Auflage, Bern 1960, s. 92.

(²) BGE 100, II, s. 48 (2e).

(³) Nitekim TTK 1268'de de sebepsiz yere ödenen primin veya sigorta bedelinin geri alınması alacakları dahil *sigorta sözleşmesinden doğan tüm alacaklar*, denilmiştir. Oysa değinilen durumda sigorta sözleşmesinden doğan bir talep yoktur.

(⁴) BGE 42 II, s. 680 (Sigorta ettirenin yanlış bilgi vermesi sonucunda primin düşük tesbiti halinde sigorta sözleşmesi uyarınca tazminat ödenmemesi gerekirken her nasılsa ödenen tazminatın iadesi talebi sebepsiz zenginleşme hükümlerine dayanır. *Graber*: Art. 46, N. 3).

(⁵) *Pröller/Martin/Pröller*'ün bu görüşü için bkz. Berliner Komm. zum Versicherungsvertragsgesetz (Hrsg. von *Honsell*), Berlin 1998 - *Gruber*: § 12, N. 3.

etmektedir⁶. Türk doktrininde ise, İsviçre ve Alman hukukunun aksine, sigorta sözleşmesinin butlan ile malûl olduğu hallerde de, TTK 1268'deki iki yıllık kısa zamanaşımı süresinin uygulanması; sebepsiz iktisap için öngörülen iki ve on yıllık sürelerden (BK 66) on yıllık sürenin uzun zamanaşımından kaçınmak isteyen kanun koyucunun iradesine uygun düşmeyeceği ve butlanın, sigorta sözleşmesine ilişkin olması nedenleriyle, savunulmaktadır⁷.

Sigorta sözleşmesinin butlanından farklı olarak, sözleşmenin esaslı unsurlarından birinin mevcut olmaması halinde ise, ortada hukukî bir bağ olmadığından BK 66'daki iki ve on yıllık süreler uygulanacaktır⁸. Yargıtay uygulamasında da, BK'nın 66. maddesinin sigorta ilişkilerinde uygulanmayacağı kabul edilmiştir⁹. Böylece, gerek sigorta tazminatının ödenmesi gerekmeyen hallerde (örneğin TTK 1278) tazminat ödeyen sigortacının iade talebi, gerek sigorta bedeli menfaat değerini aştığı için aşan kısmın batıl sayıldığı hallerde (aşkın sigorta - TTK 1283) fazla prim ödeyen sigorta ettirenin prim iadesi talebi, TTK 1268'deki iki yıllık zamanaşımı süresine tâbi olacaktır¹⁰.

3. Yukarıda belirtilen durumlarda gerek sigortacı tarafından yapılan fazla tazminat ödemesinin gerek sigorta ettirence ödenen fazla primlerin iadesinde¹¹ TTK 1268'e göre söz konusu olacak iki yıllık süre hangi tarihten itibaren işlemeye başlayacaktır?

Zamanaşımının işlemeye başlayacağı tarih ile ilgili olarak TTK 1268'de herhangi bir belirleme yapılmamıştır¹². Ancak Adliye Encümeni Gerekeşi'nde zamanaşımı süresinin BK'da yer alan ilkelere göre işlemeye başlayacağı belirtilmiştir¹³. Bu bağlamda zamanaşımının işlemeye başladığı tarih konusunda Türk doktrininde iki görüş ortaya atılmıştır:

Atabek'e göre, sigortacının fazla ödediği tazminatın iadesi için açacağı davada, zamanaşımı sigortacının ödemeyi yaptığı tarihten itibaren işlemeye başlamalı; sigorta ettirenin fazla prim ödemesinin iadesi talebi de primin

⁽⁶⁾ *Gruber*: § 12, N. 3-5; OLG Düsseldorf (14.5.1991), VersR, 1992, s. 557.

⁽⁷⁾ *Bozer*: Sigorta Hukuku, Ankara 1965, s. 146-147; *Atabek*: s. 632.

⁽⁸⁾ *Bozer*: s. 147.

⁽⁹⁾ *Ulaş*: Uygulamalı Sigorta Hukuku, 4. Baskı, Ankara 2005, s. 98 ve 11. HD, 5.7.1983, E. 3357, K. 3524 (*Ulaş*: s. 98).

⁽¹⁰⁾ Bu sonuç, sebepsiz zenginleşme hükümlerinin uygulama alanını mümkün olduğunca daraltmak eğiliminde olan günümüz doktrinine de uygun düşmektedir (bu hususta bkz. *Buz*: Sözleşmede Kararlaştırıldan Fazla İfa Halinde İade Talebinin Hukukî Dayanağı, XXI. Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu, Ankara 2006, s. 139-141, 145-148).

⁽¹¹⁾ Aynı durum, rizikonun sonradan hafiflemesi halinde gelecek yıllara ilişkin primlerin indirilmesi ve iadesi nedeniyle de söz konusu olabilir.

⁽¹²⁾ İsviçre'de ise ödeme yükümünü doğuran olayın meydana geldiği andan itibaren zamanaşımı süresi işlemeye başlar (VVG 46/I).

⁽¹³⁾ Adliye Encümeni Mazbatası, Zabıt Ceridesi, C. 13, s. 419.

ödediği tarihten itibaren zamanaşımına tâbi olmalıdır. Buna karşılık butlan halinde sigortacının açacağı davalarda zamanaşımı, sözleşmenin inikadı tarihinden itibaren işlemeye başlamalıdır¹⁴.

Bozer'e göre ise, sigorta sözleşmesinin butlanı halinde gerek sigortacı gerek sigorta ettirenin talepleri yönünden zamanaşımının başlangıç tarihi, BK'nın 66. maddesinin kıyasen uygulanması yoluyla butlanın öğrenildiği tarih olarak belirlenmelidir. Aynı durum, muteber bir sigorta sözleşmesi nedeniyle yapılan fazla ödemelerin iadesi talebi için de geçerlidir¹⁵.

Zamanaşımının fazla ödeme yapıldığının öğrenildiği tarihten itibaren işlemeye başlaması sakıncalara yol açabilir. Sigorta ettiren, eski tarihli bir sigorta sözleşmesi dolayısıyla kendisinden fazla prim alınmış olduğunu çok sonradan öğrenmiş olabilir. Bu durumda öğrenme tarihinin esas alınması, TTK 1268'de sebepsiz zenginleşmede olduğu gibi iki yıllık sürenin yanında bir üst sınırın da (on yıl) gösterilmemiş olması karşısında, çok eskiye giden iade taleplerinin gündeme gelmesine neden olabilir. Bu durum ise, TTK 1268'e de yansıdığı üzere kanun koyucunun, sigorta hukukundan doğan uyuşmazlıkların hızlı şekilde tasfiye edilmesi yönündeki iradesine ters düşer.

Bu nedenle gereksiz ödemenin iadesi talebinin, bu ödemenin yapıldığı tarihten itibaren iki yıl içinde zamanaşımına uğrayacağını kabul etmek daha doğru olur.

Fazla ödeme yapılması halinde, iade derhal talep edilebileceğinden (BK 74), zamanaşımının fazla ödeme (= muacceliyet) tarihinden başlatılması, borçlar hukuku ilkelerine de (BK 128) uygun düşer. Kural olarak zamanaşımının işlemeye başlaması için alacaklının, alacağının muaccel olduğunu hatta alacağı bulunduğunu dahi bilmesi gerekli değildir (krş. BK 60, 66). Bu nedenle fazla prim ödediğini bilmeyen sigorta ettirenin, sonradan açacağı bir davada zamanaşımı iddiasıyla karşılaşması söz konusu olabilir.

4. TTK Tasarısı'nın 1398. maddesinde de, sigorta sözleşmesinden doğan bütün taleplerin, alacağın muaccel olduğu tarihten başlayarak iki yıl ve sigorta tazminatı veya bedeline ilişkin taleplerin her halde rizikonun gerçekleştiği tarihten itibaren 6 yılın geçmesi ile zamanaşımına uğrayacağı gösterilmiştir¹⁶.

Tasarı'nın söz konusu maddesinde, TTK 1268'deki "*sebepsiz yere ödenmiş olan primin veya sigorta bedelinin geri alınması alacakları dahil*" ifadesi yer almamıştır. Bu durum, geçersiz bir sigorta sözleşmesi uyarınca yapılan ödemenin iadesi talebinin de, sigorta sözleşmesinden doğan bir talep

⁽¹⁴⁾ *Atabek*: s. 631-633.

⁽¹⁵⁾ *Bozer*: s. 151-152.

⁽¹⁶⁾ Tasarı'nın 1398. maddesinde, sorumluluk sigortalılarıyla ilgili olan 1460. maddede yer alan tazminat talepleriyle ilgili zamanaşımı süresinin, sigorta konusu olaydan itibaren 5 yılda zamanaşımına uğrayacağı yolundaki hükmün saklı tutulduğu belirtilmiştir.

olarak nitelendirilip iki yıllık zamanaşımına tâbi tutulup tutulamayacağı tartışmasını alevlendirecektir.

Tasarı'nın 1398. maddesi ile getirilen yenilik, sigortacıyı, sigorta ettirenin çok eski olaylarla ilgili tazminat taleplerine karşı korumaya yönelik olup, bu amaçla iki yıllık sürenin yanında rizikonun gerçekleştiği tarihten itibaren işlemeye başlayan altı yıllık ikinci bir süre daha öngörölmüş bulunmaktadır. Hükümde sadece sigorta ettirenin tazminat taleplerinden söz edildiğinden¹⁷, sigortacının, ödediği fazla tazminatın iadesinde, sadece ödeme tarihinden itibaren iki yıllık süre söz konusu olacaktır. Sigorta ettirenin prim iadesi taleplerinde de, zamanaşımı süresi, primin ödendiği tarihten itibaren iki yıldır.

(¹⁷) Bu hususta 1398. maddenini gerekçesine de bkz.